

אשכולות

העלון השבועי של גאליידי ישיבת "כרם ביבנה"

לזכר עולם יהיה צדיק לעיני מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדויכט זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל
נלב"ע בו באדר א' התשנ"ה ת.נ.צ.ב.ה

פרשת בלק
י"ב בתמוז ה'תשס"ט
גליליון מס' 105
(שנה שלישית)

זמני השבת

ת"א י-ם
חולדת נרות 19.28 19.08
צאת השבת 20.33 20.30

עליית נשטן

סבי ר' אברהם אלעזר סגל לוינגר ז"ל
ב"ר יצחק יהודה ז"ל
נלב"ע ביי"ג בתמוז תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ר' חזקי גרוס

מה בין בלעם למשה

הרב יצחק לוי שליט"א

פרשה זו דנה בעיקרה בקורותיו של בלעם נביא הגויים, שנשנו ע"י מלך מואב, לקלל את עם ישראל, ומצא את עצמו מברך במקום לקלל.

חכמינו דנים בענין הנבואה הניתנת לאדם כבלעם, על הפס' וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרוא לו" (כ"ג, ה).

שואל רש"י: "מפני מה השרה הקב"ה שכנתו על גוי רשע?" ותשובתו – "כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות ולומר אילו היו לנו נביאים חזונו למוטב. העמיד להם נביאים, והם פרצו גדר העולם, שבתחילה היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר את עצמם."

כלומר כדי להראות קבל עם שבחירת ישראל להיות עם ה' היתה בצדק ובמשפט. כך גם מתן תורה לישראל נעשה באופן שלא יהיה לאומות פתחון פה לטעון שישראל נבחרו באופן שרירותי, התורה הוצעה לבני כל האומות וכולם סירבו לקבל מתנה זו. כך נתגלו הערכים האמתיים של האומות לפני הבחירה האלוקית.

זו לכאורה גם המטרה במדרגת הנבואה של בלעם: "שלא יהיה פתחון פה לאומות". אפילו שנאמר בסיום התורה (דברים ל"ד, י') "ולא קם עוד בישראל נביא כמשה". מעיר הספרי: בישראל לא קם, אבל באומות קם נביא כמשה – בלעם.

על כוחו של בלעם מפרשת הגמ' על הפס' (כ"ד, ט"ז) "נאום שומע אמרי אל ויודע דעת עליון, מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עיניים". רש"י מסביר – "ויודע דעת עליון – לכיון השעה שכוונע בה". והגמ' ברכות ז' אומרת: "ואין כל בריה יכולה לכיון אותה שעה חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה "ויודע דעת עליון"... מלמד שהיה יודע לכיון שעה שהקב"ה כונע בה". אפילו משה לא ידע זאת, לכאורה נלמד מכאן שבלעם זכה לגלויי נבואה גדולים יותר ממה שרבינו.

- כמה שונים גלויי הנבואה של משה מגלויים של בלעם?

- האם לא היה די בכושר נבואה שווה לשניהם?

על מדרגת נבואתו של משה נאמר בתורה (ל', ב'): "וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר, זה הדבר אשר צוה ה'". רש"י מסיק מהמילים "זה הדבר" מסקנות על כוחו הנבואי של משה. "הנביאים נתבאו בכמה אמר ה'", מוסיף עליהם משה שנתבאו בלשון "זה הדבר". מילים אלה מביעות בהירות גמורה, הבנה שלימה של רצון ה', ולה בלעם לא זכה שאצל בלעם נאמר "כה תדבר". המילה כה אינה מציינת דבר מדויק, בלעם מעולם לא זכה לנבואה ברורה המתבטאת במילה "זה".

במובן זה נראה שמשה זכה למדרגת נבואה גדולה משל בלעם, נוכל א"כ לשאול שוב:

- האם הבחנה זו מותאמת לתכלית שלשמה ניתנה נבואה לבלעם?

- האם לא היה צורך לתת לשני הנביאים מדרגה שווה לגמרי?

ר' חיים מוולוז'ין עונה על שאלה זו ע"י משל (תורה תמימה דברים ל"ד, י'): "משל לנשר ועטלף ששניהם יודעים את זריחת השמש וביאת השמש, אך מנקודת הראות שתי הקצוות שונות תכלית שינוי זה מזה. כי ידוע שהנשר אוהב קרני השמש ובלילה עיניו כהות מראות, וכנגד זה העטלף ימצא קורת רוח רק באישון לילה ואפילה ומתיירא הוא מפני אור יום, ולכן כשתזרח השמש יודעים שניהם אבל תכלית ידיעתם שונה. כי הנשר יודע כדי להקיץ ולראות אור וחיים, והעטלף יודע כדי להטמן ולהחבא. וכנגד זה בבוא חשכת לילה יודעים גם כן שניהם אבל הנשר יודע כדי להחבא והעטלף כדי להקיץ.

רציון זה מקביל לידיעת משה ובלעם את דעת עליון, כי אז בעת ששרתה את רצון להשפיע אורה וברכה לעולם, אז נתעוררה נבואת משה, וכיון את השעה לחלות פני עליון לתכלית זו, ואף בלעם ידע העת ההיא, אבל נתחמק ועבר בעת הטובה ההיא וכבש נבואתו כמו העטלף, וכנגד זה לעת נסתמו צנורות האור והשפעת הטוב ומקומם רוח כהה וזעם וקצף על ישראל, אז נתעורר בלעם עם נבואתו לפעול כאשר יכול. אבל משה רבינו בידעו עת רעה ההיא נתחמק ועבר לכבש נבואתו עד יעבור זעם. ומבואר לפי זה שאמנם שניהם ידעו לכיון דעת עליון אבל זה פירש לאור זה לחושך. "עכ"ל.

למשה רגע הכעס היה אפוף חושך ופחד, ראייתו היתה מעורפלת ברגע זה, אבל הטוב והאהבת ה' האירו אליו באור יקרות. לבלעם אהבת ה' היתה אפלונית, מעורפלת בלתי מוכרת, למראה טוב ה' איבד את בהירות ראייתו ויכול היה רק לומר "כה" במקום "זה הדבר".

נוכל לומר ששני הנביאים זכו לאותם כוחות נבואה, אבל בנקודה זו פעלו התכונות האשיות והערכים של כל אחד מהם, באופן רגיל גלוי נבואה אינו ניתן לאדם שלא תיקן מדותיו. לתכלית מיוחדת בלעם זכה לנבואה כמו נבואת משה, למרות רמתו הרוחנית הירודה, חמדת הממון שלו, אנוכיותו, גלוי הנבואה נתן לו באופן מלאכותי, הוא לא הגיע לא ע"י מדרגתו האמתית, ובמהרה נתגלתה הסתירה שבתוכו. והוא, בקטנות המוחין שלו, השתמש בכושר הנבואה למטרות נלוזות.

התנהגותו של בלעם מלמדת על הקשר שבין כישורים ומדרגות רוחניות, על הפרט לנצל מתנות טובות אלו ככל האפשר לטובתו הרוחנית "כדי ללכת בדרכיו". כל אדם חייב להשתמש בכלים שלו ולעצב בהם את תרומתו לשלמות.

"עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור... למען דעת צדקות ה'" (מיכה ו', ה').

עורך: מוטי פקטר | הקלדה: יעקב סוקוליק

העלון יוצא לאור ע"י ישיבת "כרם ביבנה" תגובות, הערות והארות ניתן לשלוח לכתובת: eshkolot@gmail.com

העלון מופיע גם באתרי הישיבה באינטרנט: www.kby.org.il (עברית), www.kby.org (אנגלית) נא לשמור על קדושת הגליון!

בחי המעשה

מ

עשה בראובן שהשיא את בנו חנוך ללאה, וכתב להם שיתן מזונות ודיור למשך זמן מסוים. זמן מה לאחר החתונה נפטר חנוך, ר"ל, וכעת מבקשת האלמנה הצעירה מראובן שיתן לה את החלק שלה במזונות ובדירה כפי שהתחייב.

האם אכן חייב ראובן או שמא פטור הוא?

אומדנא בדעת הנותן

לכאורה אפשר להביא ראיה מהברייתא בכתובות דף מז ע"א, שם נחלקו חכמים ורבי נתן בדין אדם שהתחייב להכניס נדוניא לחתנו ואח"כ מתה בתו: "ת"ר כתב לה (אביה) פרות, כסות וכלים שיבואו עמה מבית אביה לבית בעלה. מתה, לא זכה הבעל בדברים הללו. משום רבי נתן אמרו זכה הבעל בדברים הללו." ופסקו תוספות (מז ע"ב ד"ה כתב) בשם ר"ת ור"ח הלכה כחכמים שלא זכה הבעל, וכ"פ הרא"ש. אלא שנחלקו רש"י ור"ת בביאור המקרה. לרש"י (מז ע"א ד"ה כתב וד"ה ומתה) מדובר בברייתא בארוסה, ומשמע מדבריו שבנשואה הדין הוא שזכה הבעל. אך ר"ת מפרש שהברייתא איירי בנשואה (והביא לכך כמה ראיות, יעויין בתוס' ריש ד"ה כתב), דאע"ג שמתה לאחר שכנסה הבעל אנו אומרים שיש אומדנא ברורה, אגן סהדי, שלא היתה דעתו של האב לתת הנדוניא אלא על מנתן שתהנה בתו ממנה.

וכן פסק הרמ"א (אבה"ע סי' נג ס"ד) שאם האב תפוס בנדוניא, אין החתן יכול להוציא מידו אף במתה מן הנישואין. ואע"פ שהר"ן פסק (כתובות יז ע"א מדפ"ר) שדעת הרי"ף כדעת רש"י, וכן הכריע הר"ן בעצמו, אפילו הכי אין להוציא מומן מן המוחזק מאחר שדעת ר"ת שכך הדין.

וראיה נוספת אפשר להביא מהסוגיא בכתובות דף קא ע"ב בדין המתחייב לזון את בת אשתו, דתנן: "הנושא את האשה ופסקה עמו שיוזן את בתה (מנישואין קודמים) חמש שנים, חייב לזונה חמש שנים." והביא הרא"ש (סימן א) מהירושלמי (כתובות פ"ב ה"א) שאם מתה בת אשתו פטור מליתן את המזונות ליורשי הבת. ופירשו הח"מ (סי' קיד סק"ו) והב"ש (שם סק"ט) שהטעם הוא שמן הסתם כל ההתחייבות שלו היתה אך ורק לצורך בת אשתו ולא ליורשיה.

העולה משתי הסוגיות הנ"ל, שבכל מקום שברורה לנו כוונת המתחייב אנו הולכים אחרי כוונתו. וממילא בנידון השאלה, לא תוכל האלמנה להוציא מיד ראובן, שהרי יכול לטעון שלא התחייב המזונות והדירה אלא ע"מ שיהנה מהם בנו.

האם בכל מקום אמרינן אומדנא

אך הט"ז דוחה את הראיות הנ"ל (ח"מ סי' ס ס"ג) שהרי בגוף המשנה דלעיל (בדף קא ע"ב) נפסק שאף אם יגרש את אשתו עדיין חייב הוא לזון את בתה חמש שנים. ואפילו אם מת הבעל בעצמו, חייבים יורשיו להמשיך ולזון אותה עד תום הזמן הקצוב, "מפני שהיא כבעלת חוב", כלשון המשנה.

ואע"פ שהיה מקום לומר שיש אומדנא פשוטה שהבעל לא התכוון לזון את בת אשתו אלא כשהם נשואים (לאפוקי אם יגרשנה או ימות), אפילו הכי, כל עוד לא כתב במפורש "שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עמי", אין אנו עושים אומדנא בדעתו, וחייב לזון אותה בכל מקרה.

וראיה מתשובת הרשב"א (ח"א סי' תתקצ) בדין סתם אדם שהתחייב מזונות לשמעון ולאשתו, ומתה האשה, אע"פ שהיה מקום לומר שיש אומדנא ברורה שכל התחייבותו של הנותן היתה כל זמן שיהיו שמעון ואשתו נשואים, אפילו הכי חייב ליתן לשמעון את חלקו מכיוון שההתחייבות היא כמו חוב נפרד כלפי האשה וחוב נפרד כלפי הבעל.

נוסח ההתחייבות – נפק"מ לאומדנא

ואין סתירה מהסוגיה של נדונית חתנים (כתובות מז ע"א) דמשמע שם שהולכים בטר אומדנא, מפני ששם לא מדובר על התחייבות סתמית של האבא כלפי החתן, אלא בנכסים שמביאה עמה הכלה לחתן, וכלשון הכתובה "דין נדוניא דהנעלת ליה" (זוהי הנדוניא שהכניסה לו), כלומר האבא נותן את בתו עם נכסים, ובכגון זה אפשר לומר (בעקבות נוסח ההתחייבות) שיש אומדנא ברורה שהאבא נתן את מה שנתן רק על דעת שגם בתו תהנה מזה.

אך בכל מקום אחר שישנה התחייבות בלשון סתמית (וכמובן באופן המועיל, כגון בשטר או בקניין) נקטינן שדברים שבלב אינם דברים, ואין עושים אומדנא בדעת המתחייב כיוון שלא פירש דבריו.

סיכום:

ממילא בנידון דידן באב שהשיא את בנו ומת הבן, כיוון שהאב התחייב לבנו ולכלתו, הרי זה כהתחייבות נפרדת לבן והתחייבות נפרדת לכלה, ולכן שפיר יכולה היא לתבוע ממנו את חלקה.

אך במקום שאפשר למצוא רמז בדברי המתחייב שההתחייבות אינה בכל מצב, שפיר אמרינן שאפשר לעשות אומדנא בדעתו לפטורו מלשלם במקרים מסוימים.

השאלה דעת אחרים

השבועות ניתן לשלוח תשובות לתיבת הדוא"ל: eshkolot@gmail.com

הרב בן-ציון אלגזי שליט"א

שאלה: הרמב"ם בפ"ג מהלכות אישות הכ"ג כותב: "כל המקדש אשה בין ע"י עצמו בין ע"י שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות". והשיג עליו הראב"ד: "אין אנו אומרים כן אלא מקדש ואחר כך מברך והטעם מפני שתלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה, וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בביתו של אברהם אבינו". וקשה, באיזו דעת אחרים תלויה ברית המילה?

התשובה תפורסם בעז"ה בשבוע הבא

תשובה לגליון הקודם: שאלנו, מדוע אם אכל רק כזית לחם ונסתפק אם ברך פטור מלברך, הרי יש חזקה שנתחייב בברכה וכיצד הספק מוציא מידי החזקה. ונראה לחלק, שאמרינן חזקה רק היכן שהמציאות גרמה לדין מסוים ויש ספק האם המציאות השתנתה וממילא גם הדין השתנה. אבל בברהמ"ז המציאות שגרמה לחיוב הברכה וודאי לא נשתנתה אלא שאולי נכנס כאן גורם חדש שפטר אותו (שככר בירך) ובזה לא אמרינן העמד דבר על חזקתו.

כדינו על הקלף ובדיו הרי הוא בכלל ההיתר דספרי אפטרותא ומותר לכתובו וממילא יוצאים בו.

אבל מג"א כתב ואני אומר שמנהג קדמונים הוא עיקר שכ' בכ"י (קמ"ד) בשם תרומת הדשן (כ') מה שמדלגין מנביא לנביא הינו לפי שהפטרות שלנו כתובים בקונטרסים וכו' ומסיק מג"א וא"כ השתא שנתגלה מלאכת הדפוס והספרים ת"ל בזול אסור לכתוב הפטרות דהא קיי"ל דפוס כתיבה מעלייתא כמ"ש מנחם עזריה סי' צג ומשאת בנימין (צ"ט) ול"ח. ועוד הביא ראיה משלטי גיבורים ר"פ כל כתבי שני"ך נכתבים שלא בדיו⁶ ומדמה לזה שיכולים ליכתב ג"כ על הנייר ובקונטרסים ולא בגלילה על הקלף (וראיתו מתשובת רשב"א תפז תימה כמ"ש ערוה"ש ומצוה ליישב) ועוד הוכיח ממה ששיר השירים ואיכה קורין מהדפוסים.

ובאליה רבה פליג גם על זה וכו' דראיתו שמיר השירים ואיכה אינהראיה שתשובתו בצידו ממש"כ הלבוש (תקנ"ט, א') ז"ל דשיה"ש קורין כל יחיד ויחיד לעצמו ולא הש"ץ ואיכה מפני שהסופרים לא נהגו וכו'. ועוד השיב דעכ"פ לכמה פוסקים בעיני קלף דוקא וכתובה ג"כ עדיפא ומסיים שאותן שאין להן ספרים בכתובה לא יקראו מחומשים אלא מנביא נדפס שלם דכיון דחשיבו להו כמו נכתבין עדיף שיקראו מספר נביאים שלם מודפס כיון דאפשר לכל ציבור וציבור.

העולה מכל זה דלהתוי"ט עיקר קפידת הלבוש על ספרי אפטרותא וביאר מג"א דכיון דלא שרו אלא משום עת לעשות לה' ועתה נקל לעשות בדפוסים והם כשרים ג"כ א"כ אין עת לעשות. ולהא"ר עיקר קפידת הלבוש על מה שקוראים בדפוסים כיון דכבר יש לנו שריותא דספרי אפטרותא מה לנו ליכנס בדוחק היתר דפוסים ובאמת שיה"ש הנדפס קורין כאו"א לעצמו. ומ"מ גם הוא מודה דהיכא דלא אפשר יסמכו על היתר הדפוסים וממילא הוא לגמרי כפסק מג"א דעדיף ספר שלם דלית עת לעשות. ועוד הלכתא גבירתא שמעינן מהא"ר ואפשר דכו"ע מודו דבקריאה מספר פסול יקראו כאו"א.

נידון ג'

ועתה נבאר מה שתמיהת הלבוש היא מפני שהיא תקנה על הציבור וכן מש"כ גבי שיה"ש ונראה הענין דהנהגה מבוואר דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ ונתנו בזה כמה טעמים ולשון הגר"א בביאורו (או"ח סי' מ"ט) העיקר כמ"ש הטור בשם הרא"ש דדוקא להוציא אחרים י"ח [אסור לקרוא בע"פ דברים שבכתב] וכו"כ בתוס' תמורה (יד:) וכו"כ כלבו בשם הרי"ף וגמרא ערוכה היא סוף תענית ע"ש וכו"כ תו"י יומא (ע). הטעם דאין אסור אלא להוציא רבים י"ח עכ"ל. נמצא א"כ שכל שקורא מספר פסול עד כדי שיחשב קורא על פה אינו יכול לעשות כן כדי להוציא אחרים י"ח וא"כ הכרח שיקרא כ"א בפני עצמו. וזה מש"כ במעשה רב (קלב) הפטרה בניגון וטעמים מנביא בגליון א' קורא וכולם שומעין וכשקורין בחומש כ"א קורא עמו בנחת ובזה⁷ מיירי האריז"ל.

ועל טעם זה כ' חת"ס (או"ח ס"ח) דכיון דקיי"ל דאין יכול להוציא את שאין בקי אלא בקורא מתוך הכתב וכו' וקריאת הפטרה שלנו מקרי ע"פ נמצא דמי שאין בקי בלא"ה לא יצא י"ח והבקי ע"כ יקרא בעצמו עם הקורא וא"כ מה לנו אם קורא בנחת או בקול והאמת כי מורי הגאון זצ"ל⁸ הנהיג בביהכ"נ שלו שלא לקרוא עם העולה.

אם צריך לקרוא ההפטרה¹ עם המפטיר או יותר טוב שלא יקרא הנה דנו בזה הפוסקים מכמה דינים א' מצד תרי קלי לא משתמע. ב' אם עיקר תקנת קריאת הפטרה היא על הציבור או על כל יחיד ויחיד. ג' אם יוצאים ידי חובתם בשמיעת הקורא או חובת הציבור שיקראו כאו"א.

נידון א'

לשון הש"ס (מגילה כא:) בנביא אחד קורא ושנים מתרגמין ובלבד שלא יהו שנים קוראין וכו' והטעם המבואר למעיין שם הוא משום דתרי קלי לא משתמע (ומש"ה בתרגום נביאים שאינו חיוב לקורא שרי בשנים משא"כ בשל תורה ומגילה נמי מה שקורין אפי' עשרה הוא משום דחביבה ויהבי דעתייהו (ושמעי') ומה שנאסור בנביא גם בתורה נאסור וכמ"ש רש"י "ובתורה כ"ש שאין שנים קורין".

הרמב"ם (פי"ב מתפילה הי"ג) פסק את עיקר לשון הברייאת "ובנביא אחד קורא" (והוא פוסק גם שלא יהיו שנים מתרגמים בתורה אבל שלא יקראו שנית בתורה לא הזכיר שאינו מפורש) וכתב כסף משנה ז"ל ומכאן שצריך למחות באנשים המסייעין המפטיר אלא כולם צריך שישמעו מה שהמפטיר רוקא עכ"ל ובלבוש (רפ"ד, ה') שנים לא יאמרו ההפטרה יחד דתרי קלי לא משתמע וצ"ע להל' קריאת התורה (קמ"א, ב') ושם כ' לגבי העולה לתורה שלא יגביה קולו כשהוא קורא עם הש"ץ משום דמה שתרי קלי לא משתמע בוא דוקא בקול רם (כל זה הוא ג"כ בשו"ע ופוסקים שם) ומסיים דיותר טוב שלא ישמיע לאזנו כלל ובאופן זה לא יהיו תרי קלי.

העולה מכל זה דהקוראים בקול רם ודאי יש בזה איסור ומשום תרי קלי ויש למחות בהם (וע' לקמן היתר בזה) ובלחש אין בו איסור וכן מסיק מג"א (רפ"ד, ה' ועפמ"ג) שמי שקורא עם הש"ץ יקרא בנחת, וגם בקריאת התורה² שודאי הוא צריך לצאת בקריאת הש"ץ התייר מג"א (קמ"ו, ה') בשם מטה משה והובא במשנ"ב (שם סק"א) ועיי"ש.

נידון ב'

אם יוצאים י"ח בקריאת הש"ץ ההפטרה או בעינין שכ"א יקרא לעצמו כ' מג"א משם כתבי האר"י אין די בשמיעת ההפטרות אלא צריך לקרות מתוך הספר והברכות ישמע מהקורא ע"כ³. ולשון הלבוש⁴ (רפ"ד, א') זה לשונו ולא נתקנה ההפטרה אלא בציבור אחר שקראו בתורה וכו' וכיון שאין קריאת ההפטרה אלא בציבור תמהתי כל ימי שלא ראיתי בא' מן המקומות שנהגו לכתוב ההפטרות כדין ספר כמו שכותבין המגילה כי היה נראה לי שאין יוצאין בציבור כלל בקריאת ההפטרות שקורין בחומשין הנדפסין כיון שאין נכתבים בכל הלכות ס"ת או במגילה וצ"ע (ולקמן יתבאר מה שייכות כתיבת הספר כדינו לשאלה אם יוצאים בו). וכתב על זה מלבושי יו"ט וחדשים מקרוב באו כותבים הפטרות לבד וטועים, שלא הועילו, כיון שאין ספר שלם. ובעיקר הדין כ' אשתמיטתיה הא דמסקינן בגיטין (ס). דהאי ספרא דאפטרותא שרי משום עת לעשות לה' והאליה רבה כ' ע"ז דידע וראה הלבוש תמיהתן וודאי גם הוא מסכים שאפשר לעשות ספר הפטרות רק שמה שתמה הוא על שאינו נכתב כדינו וא"כ כל שנכתב

¹ לא כתבתי כאן לגבי קריאת התורה, ולא נכנסתי לדון אם הן שווין בדיניהן; גם לא הקפתי הנושא מכל צדדיו רק כפי מה שאפשר לי המקום והזמן; לכן השמטתי גם כמה מתשובות האחרונים וכמה משיטותיהם, כמו מי שכתב שיעקר דין הפטרה א"צ ספר כלל.

² יש סברות להבדיל בין הפטרה לקריאה, ועכ"פ דין זה נראה לי ששייך גם לכאן.

³ אין זה לשון הפע"כ בעצמו.

⁴ סוף דבריו הובאו במג"א אבל לא תחילתו ונראה לי שטעמו תלוי בתחילתו והבאתיה כאן.

⁵ עיי"ש ומהר"ץ חיות יומא (לה).

⁶ ובשו"ע הרב בקונטרס אחרון כאן כתב שחזר בו מהג"א בסי' שלד ממה שפסק כהש"ג.

⁷ ע' שיבת ציון להגר"ב ב"צ מוצפי ח"ב עמוד קעח

⁸ כנראה ר' נתן אדלר.

ובנ"י הביא שי' הראשונים דמוכחים מדברי רב אשי דלא מהני תפיסה, ולפי דברינו כ"ו לדעת הר"ף שאין חילוק בין משכון לבין ניכוי חוב, אך לר' אפרים אין ראייה ומהא דלא מחשיבנן משטרא לשטרא הוי גם לרבא.

ועוד הוסיף הנ"י די"א דאבק ריבית ל"צ להחזיר אפי' לצאת ידי שמים דאילו היה חיוב הרי בע"כ מועילה תפיסה. אך בשו"ע קס"א ב' כת' דחייב לציד"ש ומ"מ אמרי' דאם הלוח מחה והוא גבה מוציאין ממנו ע"כ משום דל"מ תפיסה, וצ"ל דלא תלויים הדברים זה בזה דחייב לציד"ש הוי חיוב על הגברא אם אין שום זכות ממון בכך וממילא ל"מ תפיסה. ואם תקשה הרי דעת רש"י בדף צ"א ע"א בד"ה רבא נראה שס"ל דבבלבד"מ מהני תפיסה, יש לומר ולחלק דהחזרת ריבית לצאת ידי שמים הוי מצוה בעלמא, משא"כ קלבד"מ יש שיעבוד רק אין ב"ד כופין אותו לשלם. ועוד, אפשר קצת להעמיק דמהני תפיסה רק במקום שמעיקר הדין יש לבי"ד כוח כפיה ויש מקום תביעה אבל בדבר שיש יוצא בדיינים לא. ובקלבד"מ מעיקר הדין יש תביעה שיש לה דין ממון להוציא בדיינים אך דמזה"כ לא יכול ביה"ד לכופו. משא"כ בנידו"ד שאפי' מקום לתביעת ממון שיוצא בדיינים ליכא וממילא לא שייך שתהני תפיסה אפי' אם יהיה חייב לצאת יד"ש.

וא"כ צ"ל דדעת הרא"ש היא דסלוקי בלא זווי אפוקי מיניה הוי משום שיש לו קניין במשכון שזכה כבר, ונפ"מ שממשך לאכול פירות ולא מהני מחאה ובוזה נחלקו בגמ', אם יש רק זכות שיעבוד לאכול פירות של לוח אוסור רק משום אבק ריבית או שכבר זכה ושוב אוכל פירות של עצמו, ונפ"מ בין גדולים לקטנים.

מרנן בגמרא דף סז. "אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא האי משכנתא באתרא דמסלקי אכל שיעור זווי מסלקינן ליה, אכל שיעור טפי לא מפקינן מיניה ולא מחשיבנן משטרא לשטרא וכו' אמר רב אשי השתא דאמרת אכל טפי לא מפקינן מיניה, אכל שיעור זווי נמי לא מסלקינן לה בלא זווי, מ"ט סליקו בלא זווי אפוקי מיניה הוא הוי אבק ריבית, וא"ר אינה יוצאה בדיינים" ולעיל (סד:) מצינו מחלוקת בין הר"ף לרבנא אפרים (הו"ד ברא"ש שם) אם בהלוהו ודר בחצירו יכול לנכות מהחוב את דמי השכירות בחצר דקימא לאגרא, דדעת הר"ף דהוי א"ר ולא מנכין ור' אפרים והרא"ש ס"ל דכ"ז במשכון ולא בפרעון חוב.

וכת' המחנ"א דפליגי אי מהני תפיסה באבק ריבית, דלר"ף לא מהני ולר"א ולרא"ש מהני. וא"כ המח' בנידו"ד בין רבא לרב אשי אפ"ל דלדעת הר"ף דגם היא תלו' אם מהני תפיסה באבק ריבית, ולרא"ש לכו"ע מהני תפיסה רק נחלקו אם סלוקי בלא זווי אפוקי הוא או לא. ונראה דלפ"ז באמת לשטת הר"ף המח' פשוטה וברורה אך יש להבין שורש המחלוקת לפי הר"א והרא"ש. ושמה אפשר לומר דנחלקו בגדר זכות במשכנתא, דהיינו רבא ס"ל דהזכות במשכון תלויה בקיום החוב, ואם מחמת התפיסה בטל החוב בטלה זכותו במשכון ולא חשיב כלל הוצאה בדיינים. משא"כ רב אשי ס"ל דהזכות במשכון היא עד שמקבל את הכסף וממילא כל סלוקי בלא זווי הוי הוצאה, וכ"ז שאין תשלומין אין עליו המשכון ואם מ"מ מפקינן מינה הוי בכלל הוצאה בדיינים במה שזכה בו.

אך עדיין יש להבין לרבא מ"ט לא מחשיבנן משטרא לשטרא, הרי לר' אפרים לכו"ע מהני תפיסה, ובאמת הגר"א בס' קס"א ס"ק ט' הביא מכך ראייה שלא מהני תפיסה. אבל עולה מכאן דגם אם לא מהני תפיסה מ"מ לנכות מהחוב עדיף.

”הֵן עִם פְּלִיבֵי יָקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשְׂא”

לְקַח

ר' אהוד שלמה פיקסלר

בְּפִרְשֵׁה

כעבור רגעיים אחדים. חצי שעה עברה, חלפה לה גם שעה – והרב איננו. "מי יודע מה קרה לרב!" נחרדו הנוכחים. "לאן נעלם? צריך לחפשו!" מבלי לזכור את הקור והרוח שבחוץ פרצו הנוכחים אל החצר, ומשם אל הרחוב. הרוח שרקה בקולות מעוררי אימים, גשם זלעפות ניתך ארצה, והאנשים מחפשים באפלה. אך לשוא, רבי נתן איננו. תוך כדי חיפוש הגיעו האנשים לגורן. "נדמה לי שאני שומע צעדים", לחש אחד המחפשים. וקרא בקול: "מי שם?". "אני נתן מפרנקפורט", באה התשובה בקול רועד מקור. מיהרו האנשים לעבר מקור הקול – ומה ראות עיניו? רבי נתן אדלר עומד ורגליו נוקשות זו בזו מרוב קור, כל כולו מכוסה גילדי קרח וכפור.

"רבי נתן, רבי נתן, מה זה ארע לו לרבי?" שאל בחרדה אבי הרך הנולד, "מדוע עזב כך פתאום, את ביתי? האם פגעתי בכבודו?" "חלילה וחס", השיב רבי נתן, וקולו עודנו רועד, "אדרבה, עלי להודות לך על שהזמנת אותי ליטול חלק במצווה חשובה ויקרה כל כך כברית מילה. ואכן מצוה גוררת מצוה. הנה כשישבתי בביתך החם וגמעתי מכוס התה, נזכרתי לפתע בבעל העגלה. המסכן נשאר בחוץ לשמור על סוסיו ועגלתו, ובודאי, כך חשבתי, הרי הוא קופא מקור. על כן מיהרתי לצאת החוצה לשמור במקומו על הסוסים והעגלה, ואותו שלחתי להתחמם קימעה הבמטבח ביתך". "והיכן הוא עתה?" התפלאו הנוכחים. "הוא עדיין לא שב..." השיב הרב.

נכנסו למטבח, והנה העגלון שוכב לו על יד התנור שקוע בשינה עמוקה.. חפצו לעוררו משנתו, אך רבי נתן לא הרשה. "חלילה לכם מעשות זאת". "ובכן רבי, נעמיד אדם אחר שישמור בינתיים על העגלה והסוסים, והרב ייכנס אל הבית".

ע ע כלביא... וכארי - הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצות... (רש"י)

היה זה ליל חורף קר. הרוח נשבה בכל עזו, הגשם הצליף ללא רחם. בלילה שכזה ספונות הבריות בבתיהן, ובלבן שמחה על אשר אין דרך לצאת אל הרחוב הקר והחשוך. ובליל זה נשמעו נקישות על דלת ביתו של רבי נתן אדלר. בפתח עמד יהודי רטוב עד לשד עצמותיו. "היכנס נא והתחמם על יד התנור", הזמינו רבי נתן. נכנס היהודי נעמד על יד התנור ופנה אל הרב: "באתי הנה מכפר השוכן לא הרחק מכאן. בקשתי היא, כי רבי נתן יהיה הסנדק בברית המילה של בני שזה עתה נולד". "ומתי תתקיים הברית?" התעניין רבי נתן. "מחר, באשמורת הבוקר הראשונה. אך, רבי, המשיך הכפרי. "זו איננה כל בקשתי. רצוני הוא, כי הרבי יסע איתי כבר עכשיו בלילה אל ביתי שבכפר, כדי להיות בין הערים בליל שימורים" שלפני ברית המילה. אנא, רבי!" "כמובן, כמובן!" השיב רבי נתן מבלי להסס, "מסכים אני ותכף ומיד נצא לדרך".

קשה היה להשיג עגלה שתיסע אל הכפר בליל סופה שכזה, אך בסופו של דבר עמדה העגלה לפני פתח ביתו של הרב, והשניים נכנסו לתוכה. הטלטלה העגלה בדרך הבוציית, נעה מצד אל צד, הסוסים בקושי רב גררוה. טיפות הגשם הכבדות הלמו בעוז על דפנותיה, העגלה הרעועה חישבה להישבר מפני הרוח. כך התנהלה הנסיעה עד אשר הגיעו הנוסעים אל הכפר.

בביתו של הכפרי כבר ישבו כל ידידי מהכפר והמתינו בקוצר רוח לרב. חמים ונעים היה בחדר, ועל השולחנות נערמו מגדנות ומטעמים לרוב. נכנס רבי נתן אל הבית החם והמואר, ישב רגע קט והשיב את נפשו בכוס תה מהביל. ומיד – קם ויצא לחצר. "היכן הרב?" תמחו האורחים. "בודאי ישוב עוד רגעיים אחדים" הרגיעו זה את זה. אך רבי נתן לא חזר

שַׁבַּת שְׁלוֹם